

**Oddiy shirin bodom (*Amygdalus communis* L.) ning oziq-ovqat va dunyo
bozoridagi ahamiyati.**

Namozov Jasurbek Mamarajab o'g'li - TDAU, O'rmonchilik va landshaft dizayn
kafedrasi tayanch doktoranti. jasurbek07100@gmail.com

Bodom, Ra'nodoshlar oilasiga mansub daraxt yoki butalar bo'lib. Dunyoda bo'yicha 40 ga yaqin turi ma'lum. Osiyo, Shimoliy hamda Markaziy Amerikada, Yevropaning janubida, Zakavkazye, O'rta Osiyoda keng tarqalgan. O'zbekistonda 4 turi mavjud. Ulardan bittasi — oddiy bodom madaniy holda ekiladi, qolganlari yovvoyi holda uchraydi. Oddiy shirin bodom tabiatda 4-10 m balandlikkacha o'sadi novdalari qizil-jigarrang, barglari to'plam ko'rinishida, barglari lansetsimon tor elementik shaklda. Mevalari quruq danak, cho'zinchoq tuxumsimon 3-4 sm uzunlikda. O'rtacha gullagandan so'ng 4-5 oydan keyin pishib etiladi. Bodom ekilgandan so'ng 3-4 yiliga hosilga kiradi, 10-12 yoshlarida maksimal hosil beradi. 100 yilgacha yashaydi [1, 2].

Y.X. Yuldashovning tajribalaridagi ma'lumotlariga ko'ra, Oddiy shirin bodom palantatsiyalarini barpo qilishda ko'chatlarni ekish vaqti yanvar oyining issiq kunlarida tuproq ekish uchun me'origa yetganda, ekilsa 92% gacha ko'chatlar tutib ketishi qayd qilingan [3].

Respublikamizda tabiiy bodomzorlarning umumiy maydoni 18 ming gektardan ortiq bo'lib, bu maydonlarni kengaytirish maqsadida Lalmikor yerlarda bodomzorlar barpo qilish va ularni parvarishlash agrotexnikasini ishlab chiqish zarurdir. Bodom urug'idan, madaniy navlari esa payvand qilish yo'li bilan ko'paytiriladi [4]. Bodomning yorug'likka talabchanligini inobatga olib ko'chatlarini tekis yerlarda 8x8 m, tog' va tog' oldi lalmikor yerlarda 6x6 m (janubga qaralgan yonbag'irlarida 5x5 m) sxemada kuzda yoki erta bahorda ekiladi. Yosh bog'dagi sug'orish, o'g'itlash, shakl berish kabi agrotexnik tadbirlar o'tqaziladi [5].

Dunyo oziq-ovqat sanotida, xalq tabobatida va rasmiy meditsinada Oddiy bodom (*Amygdalus communis*. L) ko'plab ishlatiladi, oddiy bodom yong'oqmeva hisoblanib, jumladan o'tgan "2021 yilda dunyo bo'yicha 3 993 998 tonna, bodom yong'og'i hosili olindi". Bu ko'rsatkichlar mintaqalar bo'yicha "Afrika davlatlari, 8.5% ni yani, 339 017,65 tonna. Amerika 56% ni yani, 2 234 882,56 tonna. Osiyo davlatlari 15.7% ni yani, 629 033,59 tonna. Yevropa davlatlari 12.7% ni yani, 505 459,21 tonna. Okeaniya

esa 7.2% ni yani, 285 605,05 tonna"¹ ni bodom yong'oqlarini etishtirgan. Dunyoda 2021 yilda bodom etishtirish bo'yicha Amerika qo'shma shitalari 2 189 040 tonna hosil bilan etakchilik qilmoqda, keyingi o'rinlarda Ispaniya 365 210 tonna, Australiya 285 605 tonna, Turkiya 178 000 tonna va Marokash 169 255 tanna bodom hosilini etishtirgan bu esa dunyo aholisining oziq-ovqatga bo'lgan talabini qondirishga katta hissa qo'shadi.

Hozirgi vaqtda mamlakatimizda minglab gektar maydonlarda plantatsiya va bog' shakldagi bodomzorlar mavjud. Bu bodomzorlardan Respublikamiz aholisi uchun hamda dunyo aholisi uchun oziq-ovqat sanotida katta ahamiyat kasb etadi. Respublikamizda 2021 yil davomida 2 738 ga maydondan 27 896 tonna qobiqli bodom etishtirilib, yig'ib olingan va qo'shni Respublikalarga eksport qilindi. Mamlakatimizda 750 000 ga lalmikor maydonlar mavjud bo'lib bu erlarda oddiy bodomning nav va shakllaridan yangi plantatsiyalar barpo qilish mumkin. Yurtimizda oddiy bodom yong'oqmevalari insonlar tomonidan sevib istimol qilinadi. Ammo bodomning qimmatligi va bozordagi me'ori barcha birdek, istimol qilishiga to'sqinlik qiladi.

Bodom tarkibidagi muhim yog'kislotalari tanani tozalashga va "yomon" xolesterin miqdorini pasaytirishga yordam beradi. E, A, C vitaminlari tabiiy antioksidantlardir. Uzoq o'tmishda, elementlar jadvali ma'lum bo'lmasdan avval ham bodomning sog'liqqa ta'siri ijobiligini aniqlashgan, olimlar bodomning shifobaxsh xususiyatlarini amalda sinab ko'rishdi. Avitsennaning ma'lum asarlari bodomning jigar va buyrak kasalliklarini davolashda foydasi haqida ma'lumotlar keltirilgan. Bugungi kundagi zamonaviy tibbiyotda bu usulning samaradorligi tasdiqlangan. Buyuk mutafakkir, olim Abu Ali ibn Sino o'z asarlarida bodom yurak qon tomir va ko'z kasalliklarini oldini olishda katta ahamiyatga ega tabiiy darmondoriligini aytib o'tgan. Bodom mag'zining 100 g tarkibida 600 kkal, mavjud bo'lib, o'z salomatligiga befarq bo'lmagan insonlar kunlik istimol extiyojiga 10-15 dana bodom mag'zini qo'shsa yuqoridagi kabi kasalliklarning oldini olgan bo'ladi va organizmning qarish davrini qisqartirib immunitet ko'tarilishiga katta hissa qo'shadi.

Bodom oziq-ovqat sanotida o'z o'rniga ega yong'oqmeva hisoblanadi, aholining bodom istimoliga bo'lgan talabini qondirish uchun, yangi bodom bog'lari va plantatsiyalari barpo etish, mavjud bog'larda uzliksiz agrotexnik tadbirlarni to'g'ri va

¹ <https://www.fao.org/fapstat/en/#data/OCL/visualize>

tartibli olib borish, seleksiya ishlarni jadal yo'lg'a qo'yish kabi muommolar mavjud. Ushbu muammoni hal etishda eng avvalo yuqori sifatli, tashqi omillarga hamda zararkunanda va kasalliklarga bardoshli, serhosil, kech gullovchi bodom nav va shakllaridan ko'chatlar etishtirib doimiy joyiga ekish katta ahamiyatga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. J.M. Namozov., Y.X. Yuldashov. Oddiy bodom—*prunus amygdalus* batsch ni yetishtirish agrotexnologiyasi asoslari. Science and innovation, (Special Issue), 2022.
2. A.K. Qayimov., E.T. Berdiyov., H.F. Hamroyev., S.A. Turdiyev. Dendrologiya darslik. "Fan va texnologiyalar" nashroyoti, 2015.
3. Y.X. Yuldashov Dates of planting in the creation and cultivation of industrial plantations of almonds in the ordinary conditions of lowincome plains and hilly rainfed. Актуальные проблемы современной наука № 3, 2016.
4. Y.X. Yuldashov., J.M. Namozov. Technology of construction and care of almond gardens on lands with nsufficient water resources in Uzbekistan // ACADEMICIA. Vol. 10, Issue 12, December 2020.
5. J.M. Namozov., Y.X. Yuldashov. Oddiy bodom – *Prunus amygdalus* Batsch ning bioekologik xususiyatlari. Guliston davlat universiteti axborotnomasi. № 3. 2022.